

**ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ: ЗМІСТ ТА РОЛЬ
В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА**

УДК 330.14.014

Ковтуненко К. В.

Проведено аналіз існуючих визначень сутності інтелектуального капіталу у вузькому та широкому розумінні. Розглянуто підходи до визначення категорії "інтелектуальний капітал" і виділено ключові серед них – структурний та результатний. Визначено складові інтелектуального капіталу, які мають послідовний характер: інтелектуальні ресурси, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал. Через зв'язок інтелектуального капіталу з інтелектуальним потенціалом простежено роль інтелектуального капіталу в процесах інноваційного розвитку. На підставі проведеного дослідження сформоване авторське тлумачення інтелектуального капіталу. Запропоновано структурно-логічну схему формування інтелектуального капіталу, яка зазначає межі подальшого дослідження проблемних питань активізації інноваційного розвитку підприємства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, інтелектуальні ресурси, інтелектуальний потенціал, інноваційний розвиток підприємства.

**ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА: СОДЕРЖАНИЕ И РОЛЬ
В ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ ПРЕДПРИЯТИЯ**

УДК 330.14.014

Ковтуненко К. В.

Проведен анализ существующих определений сущности интеллектуального капитала в узком и широком смысле. Рассмотрены подходы к определению категории "интеллектуальный капитал" и выделены ключевые среди них – структурный и результатный. Определены составляющие интеллектуального капитала, которые имеют последовательный характер: интеллектуальные ресурсы, интеллектуальный потенциал, интеллектуальный капитал. Через связь интеллектуального капитала с интеллектуальным потенциалом определена роль интеллектуального капитала в процессах инновационного развития. На основании проведенного исследования сформировано авторское толкование интеллектуального капитала. Предложена структурно-логическая схема формирования интеллектуального капитала, которая задает границы дальнейшего исследования проблемных вопросов активизации инновационного развития предприятия.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, интеллектуальные ресурсы, интеллектуальный потенциал, инновационное развитие предприятия.

**BASIC APPROACHES TO THE FORMATION OF INTELLECTUAL CAPITAL:
ITS CONTENT AND ROLE IN INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES**

UDC 330.14.014

K. Kovtunenکو

The existing definitions of the essence of intellectual capital in the narrow and broad sense have been analyzed. The approaches to defining the category of "intellectual capital" have been studied and the key ones, namely structural approach and result approach have been defined. The components of intellectual capital of sequential character – intellectual resources, intellectual capacity, intellectual capital – have been determined. Through the connection of intellectual capital with intellectual potential the role of intellectual capital in the innovation process was studied. Basing on the research the author's interpretation of the category "intellectual capital" was formed. The structural and logical scheme of forming intellectual capital, which places restrictions for further study of the problem issues of intensifying innovation development of an enterprise has been developed.

Keywords: intellectual capital, intellectual resources, intellectual capacity, innovative development of an enterprise.

Економіка розвинутих країн світу підтверджує необхідність тих інноваційного розвитку. На основі іноземного досвіду з урахуванням специфіки вітчизняної економіки інноваційний шлях розвитку України був означений у 1999 р. в Концепції науково-техно-

логічного та інноваційного розвитку і знайшов своє продовження у проекті стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. Проте, за результатами Європейського інноваційного табло, Україна знаходиться в групі країн з

низьким рівнем інновативності [1]. Цей результат пов'язаний насамперед, з низьким рівнем інноваційного потенціалу та інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств, що є складовими інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність є необхідною умовою розвитку будь-якої галузі економіки. Забезпечення формування інтелектуального капіталу є основою інноваційної діяльності, а результатом його ефективного використання – комерціалізація з метою отримання прибутку.

Зростання ролі інтелектуального капіталу як чинника інноваційного розвитку робить його одним із пріоритетних об'єктів управління. Тому проблеми управління інтелектуальним капіталом стають все більш актуальними для суб'єктів усіх видів економічної діяльності та держави, адже саме рівень інтелектуального капіталу обумовлює їх конкурентні позиції та переваги.

Метою статті є дослідження сутності інтелектуального капіталу, підходів до його формування та визначення ролі інтелектуального капіталу в процесах інноваційного розвитку підприємства.

Поняття інтелектуального капіталу (ІК) у 1969 р. було введено в науковий обіг економістом Дж. Гелбрейтом [2] і почало вживатись як новий вид капіталу для означення інтелектуальної діяльності особи та інтелекту як капітального ресурсу.

Значного розповсюдження в економічній теорії та практиці це поняття набуло з початку 90-х років ХХ ст. Період з 1990 року до нашого часу виділяють як новий етап розвитку сфери інтелектуального капіталу та управління знаннями [2].

Важлива роль у розробці теоретичних засад інтелектуального капіталу належить таким відомим іноземним вченим, як К. Беккер, Д. Белл, П. Друкер, Л. Едвінссон, І. Роос, М. Кастельс, Р. Райх, Т. Сакайя, К.-Е. Свейбі, Т. Стюарт, М. Мелоун, П. Пільцер, О. Тоффлер, Л. Туроу, С. Хантінгтон, Т. Шульц, Ф. Фукуяма та ін.

Значний внесок у розробку методологічних засад формування інтелектуального капіталу зробили українські вчені Абалякін Л. І., Амосов О. Ю., Богиня Д. П., Гавкалова Н. Л., Геєць В. М., Долішний М. І., Дацій О. І., Дороніна М. С., Ілляшенко С. М., Кендюхов О. В., Колот А. М., Куценко В. І., Крисальний О. В., Бутнік-Сіверський О. Б., Лук'яненко Н. Д., Онікієнко В. В., Онищенко О. М., Саблук П. Т., Ситник В. П., Чухно А. А., Цибульов П. М. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць з питань інтелектуального капіталу, остаточно не вирішеними залишаються питання визначення сутності та складових інтелектуального капіталу й, відповідно, способів управління ним.

У 1990 р. Т. Стюарт у своїх статтях визначає "інтелектуальний капітал" [3; 4] як суму всього, що знають працівники компанії і що дає конкурентну перевагу на ринку. Глибоким є дослідження сутності інтелектуального капіталу О. Бутнік-Сіверського, в роботі якого [5] *"Інтелектуальний капітал"* – це один із різних видів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює одночасно властиву лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку й особливості. Інтелектуальний капітал має надзвичайно складну сутність та багатовекторність прояву, що визначається механізмом його функціонування. До інтелектуального капіталу відноситься продукт розумової, інтелектуальної праці, продукт творчих зусиль". В основу інтелектуального капіталу входить інтелектуальна власність. Як економічна категорія інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що під час свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості. У чистому вигляді інтелектуальний капітал – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою його використання одержання прибутку (додаткової вартості). Вартісна оцінка інтелектуальної власності є інтелектуальним капіталом, який об'єктивований та ідентифікований з позиції створеного або придбаного інтелектуального продукту та набув права інтелектуальної власності [5].

Отже, поняття інтелектуального капіталу використовується у вузькому та широкому сенсі [6]:

у вузькому сенсі під ІК розуміють активи компанії, які становлять сукупність знань її персоналу і результат втілення цих знань в інших неосяжних активах: внутрішньофірмових структурах, клієнтському капіталі;

у широкому сенсі ІК – це сукупність всіх неосяжних активів компанії, в тому числі тих, які не є результатом розумової діяльності.

Більшість фахівців визначають ІК з точки зору його структури, тобто як сукупність певних складових елементів (цінностей, інтелектуальних ресурсів, інтелектуальних активів). Деякими фахівцями ІК також розглядається з позиції результату використання складових елементів та впливу на характеристики діяльності підприємства (конкурентоспроможність, розвиток, зростання вартості тощо).

Отже, можна визначити 2 ключових підходи до визначення категорії ІК: 1) структурний, що базується на розгляді ІК як сукупності складових; 2) результатний, що базується на розгляді ІК як результату, здатності до покращення характеристик підприємства, приросту конкурентних переваг.

Узагальнивши наведені визначення, можна зробити висновок, що інтелектуальний капітал – це поняття, що характеризує нематеріальні та неосяжні активи компанії, які становлять розумові знання, тобто є невід'ємними від співробітників, та знання, втілені в результатах розумової діяльності (структурах, інтелектуальній власності, зв'язках із клієнтами, іміджі, діловій активності, репутації, досвіді, креативності та ін.), причому не має значення, чи придбаний актив у третіх осіб (наприклад, патент), чи створений у компанії, оскільки основною ознакою є те, що актив є результатом розумової діяльності.

Сьогодні інтелектуальний капітал вже не асоціюється лише з нематеріальними активами або лише з вартістю об'єктів інтелектуальної власності, або лише зі знаннями працівників. У визначеннях його сутності все більше наголошується його роль в економічних трансформаціях та розвитку, інноваційній діяльності підприємств, формуванні й використанні інтелектуального та інноваційного потенціалу.

У процесі свого розвитку поняття інтелектуального капіталу набуває все більш комплексного та складного характеру. Це спричиняє появу економічних понять – супутників ІК: інтелектуальні активи, інтелектуальні ресурси, інтелектуальний потенціал, які останніми роками все частіше зустрічаються в економічній літературі та є предметом наукових дискусій.

Інтелектуальний потенціал розглядається здебільшого як можливість та здібності, якими володіє особа (на рівні окремого індивіда), або як можливість, створені інтелектуальними ресурсами підприємства.

В умовах інноваційно-інтелектуальної економіки *інноваційний потенціал промислового підприємства* – це інтегрована сукупність матеріального та інтелектуального потенціалу, що включає в себе всі наявні матеріальні та інтелектуальні ресурси підприємства, які можуть використовуватися в інноваційній діяльності для досягнення цілей інноваційного розвитку.

Взаємозв'язок інтелектуального потенціалу й інтелектуального капіталу простежується у працях фахівців, які визначають ІК як: 1) сукупність активів інтелектуальної власності, а також ринкових і нематеріальних активів підприємства, здібностей і навичок працівників підприємства (інтелектуальних ресурсів), що формуються внаслідок реалізації інтелектуального потенціалу в ході здійснення підприємством господарської діяльності [7]; 2) ефективно використаний в економічній діяльності інтелектуальний потенціал [8]; 3) інтелектуальний потенціал, який активно використовується в процесах економічного розвитку [9, с. 69]; 4) інтелектуальний потенціал, який активно використовується в економічній діяльності задля досягнення певних цілей [10; 11].

Через зв'язок інтелектуального капіталу з інтелектуальним потенціалом простежується роль ІК в процесах інноваційного розвитку. Отже, *інтелектуальний капітал є результатом актуального використання інтелектуального потенціалу (сукупності інтелектуальних ресурсів) в інноваційній діяльності підприємства для досягнення цілей його інноваційного розвитку*.

Інтелектуальний потенціал підприємства включає всі наявні інтелектуальні елементи (ресурси, активи), які надають певні можливості інноваційного розвитку. Перебуваючи у складі потенціалу, ці елементи є неактивними. Елементи, які використовуються в інноваційній діяльності з метою виконання завдань та досягнення цілей інноваційного розвитку й отримання додаткового економічного ефекту, формують інтелектуальний капітал. Тоді інтелектуальний капітал стає результатом використання можливостей розвитку, закладених в інтелектуальному потенціалі. Це дозволяє зробити такі висновки:

з позиції структурного підходу до визначення сутності категорії:

1) інтелектуальний потенціал та інтелектуальний капітал визначаються сукупністю одних і тих самих за суттю складових елементів (інтелектуальних ресурсів, інтелектуальних активів);

2) *інтелектуальний потенціал* – це сукупність всіх наявних інтелектуальних ресурсів, що містить в собі ще не реалізовані можливості інноваційного розвитку; у складі інтелектуального потенціалу інноваційні ресурси перебувають в неактивному стані, оскільки ще не використовуються в інноваційній діяльності підприємства;

3) *інтелектуальний капітал* є активною частиною інтелектуального потенціалу, тобто сукупністю наявних інтелектуальних ресурсів, що активно використовуються в інноваційній діяльності підприємства для досягнення певних цілей його інноваційного розвитку;

з позиції *результатного підходу до визначення сутності категорій*:

інтелектуальний капітал є результатом використання інтелектуального потенціалу в процесах інноваційного розвитку підприємства.

Трансформація складових елементів інтелектуального потенціалу в складові елементи інтелектуального капіталу відбувається під впливом системи управління в процесі їх активного залучення до здійснення інноваційної діяльності підприємства. Таким чином, *інтелектуальний капітал формується лише за умови поєднання інтелектуального потенціалу з потенціалом системи управління щодо її здатності до забезпечення ефективного використання можливостей інтелектуального потенціалу (наявних інтелектуальних ресурсів) в процесах інноваційного розвитку підприємства*.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження сформуване авторське уявлення щодо формування ІК підприємства (рисунок).

З усіх наявних у підприємства інтелектуальних ресурсів відбираються лише ті, які володіють потенціалом розвитку та спроможні певними умовами створювати додаткову вартість і конкурентні переваги. Відбір інтелектуальних ресурсів здійснюється за певними критеріями, що визначені можливостями підприємства та ринковими умовами. Відібрані інтелектуальні ресурси, не змінюючи своєї форми, утворюють інтелектуальний потенціал підприємства, який має статичну характеристику. У результаті інноваційного процесу [12] інтелектуальний потенціал трансформується в інтелектуальний капітал, який має динамічну характеристику, тобто ресурси, що мають потенціал розвитку, забезпечують за певний час підприємству додаткову вартість та конкурентні переваги й можуть змінювати свою форму. Таким чином, інтелектуальний капітал є результатом трансформації певної частини інтелектуальних ресурсів, що володіють потенціалом розвитку і спроможні створювати додаткову вартість та конкурентні переваги в процесі інноваційної діяльності.

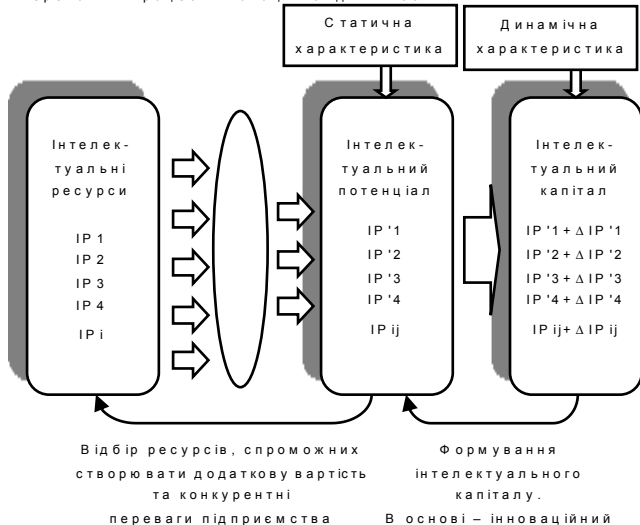

Рис. Принципова схема формування інтелектуального капіталу

Отже, дослідження сутності інтелектуального капіталу у

взаємозв'язку з поняттями інтелектуального потенціалу, інтелектуальних ресурсів дозволяє зробити висновок, що, пов'язані як послідовні ланки в ланцюгу, вони формують *інтелектуальну складову інноваційного розвитку підприємства у складі тріади: інтелектуальні ресурси, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал*.

Запропонована структурно-логічна схема формування інтелектуального капіталу (див. рисунок) визначає межі подальшого дослідження проблемних питань активізації інноваційного розвитку підприємства.

Література: 1. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&catid=46017&showHidden=1. 2. Андрійчиков О. О. Аналіз значення інтелектуального капіталу в сучасному світі / О. О. Андрійчиков // Системи обробки інформації. – Х, 2010. – Випуск 5(86). – С. 173–176. 3. Stuart T. A. Intellectual Capital: The New Wealth of Organisations / T. A. Stuart. – London, 1997. – 248 p. 4. Стюарт Т. Богатство от ума: Деловой бестселлер / Т. Стюарт; [пер. с англ. В. А. Ноздровой]. – Мн.: Парадокс, 1998. – 358 с. 5. Бутнік-Сиверський О. Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О. Б. Бутнік-Сиверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16–27. 6. Скороходова Л. В. Інтелектуальний капітал як об'єкт обліку і аналізу: проблеми методології практики / Л. В. Скороходова, К. П. Ганева, Л. О. Волошок // Матеріали ІV українського конкурсу студентських наукових робіт, квітень 2011 р. – С. 246–253. 7. Шульга Ж. О. Інтелектуальний капітал як об'єктивна економічна категорія / Ж. О. Шульга // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 2(10). – С. 228–232. 8. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: [підручник] / В. Д. Базилевич. – К.: Знання, 2006. – С. 60–63. 9. Україна: інтелект нації на межі століть: [монографія] / за ред. В. К. Врублевської. – К.: Інформ.-вид. центр "Інтелект", 2000. – 508 с. 10. Река Г. В. Інтелектуальний капітал та інтелектуальний потенціал: критерії розмежування / Г. В. Река // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – 2009. – Вип. 19.1. – С. 228–232. 11. Радіонова І. Ф. Інтелектуальний капітал та інтелектуальний потенціал економіки: розмежування понять і явищ / І. Ф. Радіонова, В. І. Усик // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 10. – С. 56–65. 12. Prokopishyna O. Innovation Process as the Object of Accounting / O. Prokopishyna // Економіка розвитку. – 2012. – № 4(64). – С. 16–20.

References: 1. Stratehiia innovatsiinogo rozvytku Ukrainy na 2010 – 2020 roky v umovakh globalizatsiinykh vyklykiv [Electronic resource]. – Access mode: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920&catid=46017&showHidden=1. 2. Andriichikov O. O. Analiz znachennia intelektualnogo kapitalu v suchasnomu sviti / O. O. Andriichikov // Systemy obrobky informatsii. – Kharkiv, 2010. – Issue 5(86). – Pp. 173–176. 3. Stuart T. A. Intellectual Capital: The New Wealth of Organisations / T. A. Stuart. – London, 1997. – 248 p. 4. Styuart T. Bogatstvo ot uma: delovoy bestseller / T. Styuart; [per. s angl. V. A. Nozdroy]. – Mn.: Paradoks, 1998. – 358 p. 5. Butnik-Siverskyi O. B. Intelektualnyi kapital: teoretichnyi aspekt / O. B. Butnik-Siverskyi // Intelektualnyi kapital. – 2002. – No. 1. – Pp. 16–27. 6. Skorokhodova L. V. Intelektualnyi kapital yak ob'iekt obliku i analizu: problemy metodologii i praktyky / L. V. Skorokhodova, K. P. Hanieva, L. O. Voloshohuk // Materialy V ukrainskoho konkursu studentskykh naukovykh robot, kviten 2011 r. – Pp. 246–253. 7. Shulha Zh. O. Intelektualnyi kapital yak ob'iektivna ekonomichna katehoriia / Zh. O. Shulha // Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu. – 2010. – No. 2(10). – Pp. 228–232. 8. Bazylevych V. D. Intelektualna vlasnist: [pidruchnyk] / V. D. Bazylevych. – K.: Znannia, 2006. – Pp. 60–63. 9. Ukraina: intelekt natsii na mezhi stolit: [monohrafiia] / za red. V. K. Vrublevskoi. – K.: Inform.-vyd. tsentr "Intelekt", 2000. – 508 p. 10. Reka H. V. Intelektualnyi kapital ta intelektualnyi potentsial: kryterii rozmezhuвання / H. V. Reka // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy: zbirnyk naukovy-tekhnichnykh prats. – 2009. – Issue 19.1. – Pp. 228–232. 11. Radionova I. F. Intelektualnyi kapital ta intelektualnyi potentsial ekonomiky: rozmezhuвання poniat i yavyshech / I. F. Radionova, V. I. Usyk // Aktualni problemy ekonomiki. – 2011. – No. 10. – Pp. 56–65. 12. Prokopishyna O. Innovation Process as the Object of Accounting / O. Prokopishyna // Ekonomika rozvytku. – 2012. – № 4(64). – Pp. 16–20.

Інформація про автора

Ковтуненко Ксенія Валеріївна – канд. екон. наук, доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту Одеського національного політехнічного університету (65000, Україна, м. Одеса, пр. Шевченка, 1, e-mail: dmitrij-kovtunenko@yandex.ru).

Інформація об авторе

Ковтуненко Ксения Валерьевна – канд. экон. наук, доцент кафедры учета, анализа и аудита Одесского национального политехнического университета (65000, Украина, г. Одесса, пр. Шевченко, 1, e-mail: dmitrij-kovtunenکو@yandex.ru).

Information about the author

K. Kovtunenکو – Ph.D. in Economics, Associate Professor of Accounting, Analysis and Auditing Department of Odesa National Polytechnic University (1 Shevchenko Ave., 65000, Odesa, Ukraine, e-mail: dmitrij-kovtunenکو@yandex.ru).

Рецензент

докт. экон. наук,
профессор Ястремська О. М.

Стаття надійшла до ред.
12.04.2013 р.

